

УДК 369.041

Михайло Іванович МАЛЬОВАНІЙ

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Уманський національний університет садівництва,

*Україна, e-mail: malyovaniy1980@gmail.com,
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5541-6463>*

**ОЦІНКА БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

Мальований, М. І. *Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 1 (72). С. 116–135.*

Анотація. *Проведення соціальної політики, спрямованої на забезпечення умов життєдіяльності людини, реалізації і розвитку її інтелектуального і професійного потенціалу, є однією з головних функцій держави. Важливе місце при цьому займає розвинена система соціального захисту, фінансове забезпечення якої значною мірою здійснюється за рахунок державних коштів. У статті розглянуто особливості державного фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні за період 2002–2019 рр. Джерелом даних для дослідження були аналітичні дані бюджетного моніторингу Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень, статистичні збірники Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України, аналітичні записки Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. При дослідженні використовувалися загальнонаукові та специфічні методи пізнання. У процесі дослідження проаналізовано основні показники, що характеризують бюджетне фінансування соціального захисту населення у розрізі бюджетів України. Розглянуто динаміку зміни фінансування соціальних видатків з Державного бюджету України та їх структуру. Визначено особливості фінансування системи соціального захисту населення з місцевих бюджетів. Здійснено оцінку рівня самофінансування на соціальні потреби. Окреслено основні проблеми функціонування системи соціального захисту населення з огляду на обмеженість фінансових ресурсів у Державному та місцевих бюджетах. Запропоновано основні заходи щодо удосконалення у подальшому державного фінансування соціальних заходів шляхом: удосконалення міжбюджетних відносин через зростання повноважень місцевих громад при розрахунку потреби у фінансових ресурсах для соціального захисту населення; посилення адресності соціальної допомоги та підвищення ефективності її використання; оптимізації існуючої системи соціальних пільг та виплат.*

Ключові слова: *соціальне забезпечення; фінансові ресурси; бюджет; дефіцит; місцевий бюджет.*

Михаил Иванович МАЛЕВАНЫЙ

доктор экономических наук, профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования, Уманский национальный университет садоводства,

*Украина, e-mail: malyovaniy1980@gmail.com,
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5541-6463>*

**ОЦЕНКА БЮДЖЕТНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ В УКРАИНЕ**

Малеваный, М. И. *Оценка бюджетного финансирования социального обеспечения в Украине*. Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов / Под ред. М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2020. № 1 (72). С. 116–135.

Аннотация. Проведение социальной политики, направленной на обеспечение условий жизнедеятельности человека, реализации и развития его интеллектуального и профессионального потенциала, является одной из главных функций государства. Важное место при этом занимает развитая система социальной защиты, финансовое обеспечение которой в значительной степени осуществляется за счет государственных средств. В статье рассмотрены особенности государственного финансового обеспечения социальной защиты населения в Украине за период 2002–2019 гг. Источником данных для исследования были аналитические данные бюджетного мониторинга Института бюджета и социально-экономических исследований, статистические сборники Министерства финансов Украины и Государственной службы статистики Украины, аналитические записки Института демографии и социальных исследований имени М. В. Птухи НАН Украины. При исследовании использовались общенаучные и специфические методы познания. В процессе исследования проанализированы основные показатели, характеризующие бюджетное финансирование социальной защиты населения в разрезе бюджетов Украины. Рассмотрена динамика изменения финансирования социальных расходов из Государственного бюджета Украины и их структура. Определены особенности финансирования системы социальной защиты населения из местных бюджетов. Осуществлена оценка уровня самофинансирования на социальные нужды. Определены основные проблемы функционирования системы социальной защиты населения, учитывая ограниченность финансовых ресурсов в Государственном и местных бюджетах. Предложены основные мероприятия по совершенствованию в дальнейшем государственного финансирования социальных мероприятий путем: совершенствования межбюджетных отношений из-за роста полномочий местных общин при расчете потребности в финансовых ресурсах для социальной защиты населения; усиления адресности социальной помощи и повышения эффективности ее использования; оптимизации существующей системы социальных льгот и выплат.

Ключевые слова: социальное обеспечение; финансовые ресурсы; бюджет; дефицит; местный бюджет.

Mykhaylo MALYOVANYI

Doctor of Economics Sciences, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Uman National University of Horticulture, Ukraine,

e-mail: malyovaniy1980@gmail.com,

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5541-6463>

EVALUATION OF THE BUDGETARY FINANCING OF THE SOCIAL SECURITY IN UKRAINE

Malyovanyi, M. (2020). *Evaluation of the budgetary financing of the social security in Ukraine*. Ed. by M. Zvieriakov (ed.-in-ch.) and others [Otsinka biudzhethnoho finansuvannia sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini; za red.: M. Zvieriakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen' (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1 (72), pp. 116–135.

Abstract. One of the main functions of the state is to carry out the social policy aimed at the provision of the conditions of human vital activity, implementation of intelligent and

professional potential of people. In this case a well-developed system of social security is of paramount importance. To a great extent, financing of this system is performed at the expense of public funds. The article considers specific features of government financing of population social security in Ukraine over a period 2001–2019. Analytical data of budget monitoring of the Institute of Budgetary and Socio-Economic research, statistical digests of the Ministry of Finances of Ukraine and State Statistic Service of Ukraine, analytical notes of the Institute for Demography and Social Studies named after M. V. Ptukha of the National Academy of Sciences of Ukraine served as the source for the research. The study used general scientific and specific methods of cognition. The research presents the analysis of the main indexes characterizing the budget financing of population social protection in the context of the budgets of Ukraine. The dynamics of changes in the financing of social expenditures form the State Budget of Ukraine and their structure were examined. Specific features of financing the system of social protection of the population from local budgets were defined. The level of self-financing of social needs was evaluated. The main problems of the functioning of population social protection system were determined taking into account the fact those financial resources in the State and local budgets are limited. The author suggested the steps as to the improvement of state funding of social measures by the following ways: to improve inter-budgetary relations due to the increase of the authority of the local communities at the calculation of the need in financial resource for the social protection of the population; to enhance targeted social assistance and to improve its efficiency; to optimize the existing system of the social benefits and payments.

Keywords: social insurance; financial resources; budget; deficit; local budget.

JEL classification: H530; H550; H610; H720

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(72\).2020.116-135](https://doi.org/10.33987/vsed.1(72).2020.116-135)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проведення соціальної політики, спрямованої на забезпечення умов життєдіяльності людини, реалізацію та розвиток її інтелектуального і професійного потенціалу, є однією з головних функцій держави. Важливе місце при цьому займає розвинена система соціального захисту, фінансове забезпечення якої значною мірою здійснюється за рахунок державних коштів. Найбільше державних витрат на соціальний захист (включаючи охорону здоров'я) спрямовується у Данії – 58,3%; Німеччині – 58,8%; Фінляндії – 57,3%; Норвегії – 56,3%. У цілому по країнах ЄС на соціальний захист витрачається близько 54,9% усіх державних коштів [1]. Варто відмітити, що незважаючи на фінансову та економічну кризу та цілу низку заходів, спрямованих на зменшення видатків, у більшості країн Європи й надалі спостерігається поступове зростання державних соціальних видатків як в абсолютному, так і відносному розмірах. Таке зростання державних соціальних видатків у період кризи пояснюється, по-перше, зростанням кількості населення, яке потребує соціальної допомоги, а, по-друге, бажанням урядів за допомогою соціальних допомог збільшити внутрішній споживчий попит з метою покращення економічної ситуації в країні.

Україна успадкувала розгалужену систему соціального захисту населення, яку за роки незалежності доповнила безліччю різноманітних соціальних програм та допомог. З одного боку, це дало змогу охопити переважну більшість населення країни різними формами соціального захисту, а, з іншого боку, суттєво збільшило навантаження на державні фінанси, які в умовах перманентних економічних та фінансових криз не можуть повністю забезпечити бездефіцитне фінансування зростаючих потреб системи соціального захисту. Розмір основних соціальних виплат залишається в Україні вкрай низьким, а громіздка система соціального

захисту стала малоефективною з точки зору досягнення її основних цілей – зменшення рівня бідності, скорочення нерівності у доходах та підвищення якості життя населення. Дисбаланс у розвитку економіки та складна соціально-демографічна ситуація лише погіршують фінансове забезпечення соціального захисту населення, що у майбутньому може створити реальні загрози для національної безпеки України (як шляхом провокування соціальних вибухів, так і через економічні та фінансові кризи). Тому дослідження проблеми бюджетного фінансування соціального захисту є важливим як в теоретичному, так і в практичному плані.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема фінансування соціального захисту населення завжди перебувала та перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Концептуальні підходи та комплексний аналіз проблеми бюджетного фінансування соціального захисту населення, його умов та принципів, механізмів формування основних джерел фінансових ресурсів досліджено у наукових працях вітчизняних і зарубіжних науковців останніх років: І. В. Гнидюк, О. В. Гайдей [2], О. П. Кириленко, А. Ю. Огінська [3], Л. В. Лисяк [4], З. Лободіна [5], Л. В. Осіпова, В. Г. Плахтій [6], Н. Г. Пігуль, О. В. Люта, А. О. Бойко [7], М. Б. Ріппа [8], С. Behrendt [9], К. Endale, A. Pick, T. Woldehanna [10], H. G. Ponce, J. C. González, E. I. C. Montero [11], A. A. Popescu [12], C. Schmitt, H. Lierse, H. Obinger [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, у динамічних умовах сьогодення, коли відбувається формування новітньої світової економічної системи та перехід від моделі «держави загального добробуту» (що супроводжується зменшенням державного фінансування соціальних програм та їх поступовим скороченням) до нової державної соціальної політики, яка ставить собі за мету ліквідацію протиріччя між законами ринку і соціальними цілями, сформувалися нові проблеми теоретичного і методологічного характеру, які потребують свого вирішення. Це обумовлює необхідність проведення подальших досліджень у межах даної проблематики.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка сучасного стану бюджетного фінансування соціального захисту та обґрунтування перспектив його удосконалення.

Методологія дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та специфічні методи пізнання, зокрема: інституціонального та системного аналізу – для комплексної оцінки особливостей функціонування бюджетної системи фінансування соціального захисту з врахуванням її багаторівневої побудови; абстрактно-логічний – для визначення сутності та взаємозв'язку економічних категорій і формування висновків; порівняльного аналізу – для співставлення отриманих показників; статистичний і графічний методи – для обробки й узагальнення статистичних даних та їх відображення у таблицях і рисунках.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні у державних витратах соціальні видатки завжди займали провідне місце, а бюджет країни (державний та місцевий) є одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту. Протягом останніх років в Україні відбувається постійне зростання видатків на соціальне забезпечення та охорону здоров'я (рис. 1).

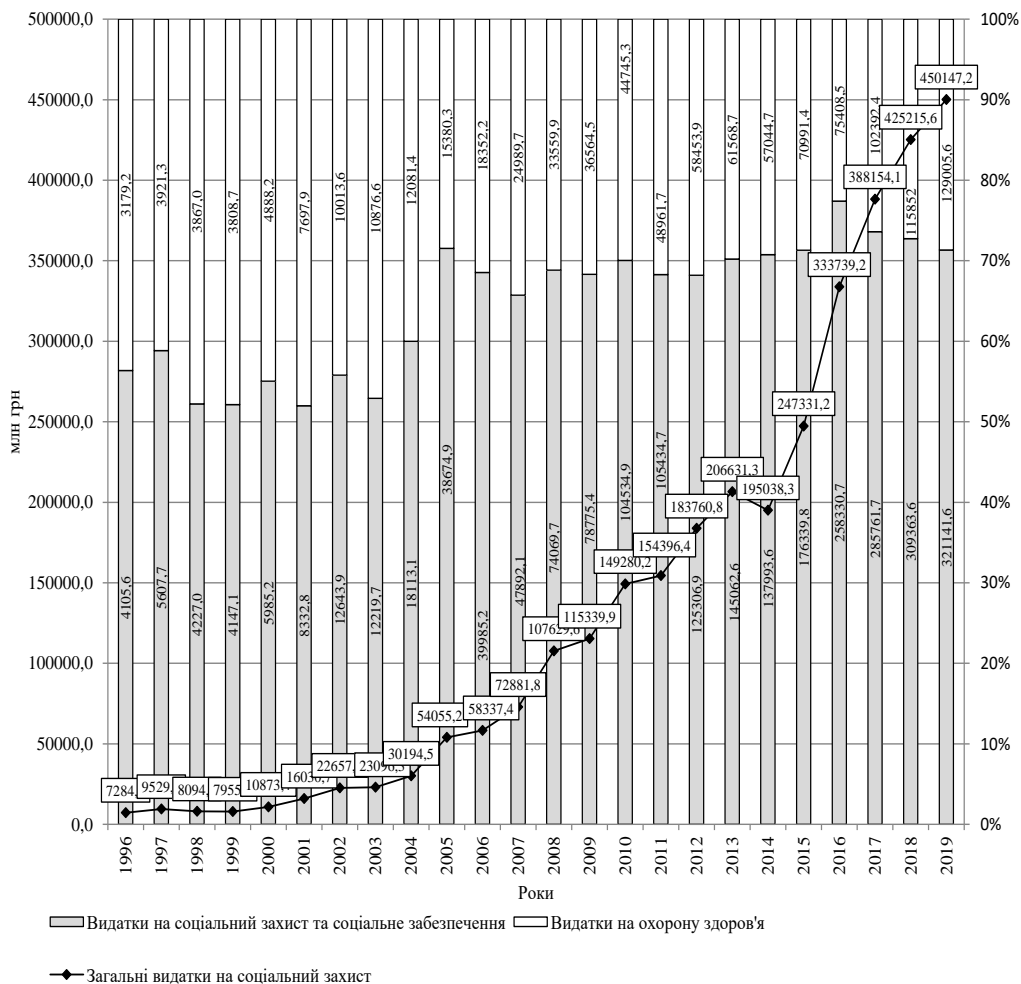

Рис. 1. Динаміка та структура соціальних видатків у Зведеному бюджеті України

Джерело: розрахунки автора на основі: 1) за 1996-2016 рр. – Бюджетного моніторингу : сайт. URL: <https://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategories/richnyy> (дата звернення: 27.03.2020); 2) за 2017-2019 рр. – Міністерства фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirk> (дата звернення: 27.03.2020).

* Показники за 2013–2019 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

За аналізований період розмір соціальних видатків, що здійснюються зі Зведеного бюджету України зросли з 7284,8 млн. грн. у 1996 р. до 450147,2 млн. грн. у 2019 р. При цьому відбувається поступове зростання частки видатків, які направляються на фінансування програм соціального захисту та соціального забезпечення. Якщо у 1996 р. вони становили 56,4% усіх соціальних видатків зведеного бюджету України, то у 2019 р. – 71,3%. Водночас, незважаючи на щорічне зростання витрат на охорону здоров'я їх частка зменшилася з 43,6% у 1996 р. до 28,7% у 2019 р.

У результаті постійного збільшення фінансування, частка видатків на соціальний захист у загальній структурі зведеного бюджету України зростала.

Якщо у 1996 р. витрати на соціальний захист становили 21,3% усіх державних видатків, то у 2019 р. – 32,80%. Найвища частка соціальних видатків у зведеному бюджеті України була у 2013 р. – 40,85%. Разом з тим, протягом аналізованого періоду спостерігається деяка нерівномірність у темпах зростання. Це пов'язано, насамперед, зі змінами у системі соціального захисту, які в певні роки потребували значних державних витрат.

У цілому протягом останніх років в Україні спостерігається підвищення розміру та частки державних видатків, які спрямовуються на соціальний захист населення. Цю тенденцію, вважаємо, не можна інтерпретувати однозначно. З одного боку, соціалізація витратної частини бюджетів є позитивним явищем, оскільки, зменшуючи бідність шляхом надання різних видів соціальних допомог та пілг, держава забезпечує покращення соціально-економічного стану населення, що сприятливо позначається на економічному розвитку країни у цілому. З іншого боку, багато видів соціальних допомог та пілг є неефективними, що збільшує непродуктивне навантаження на державні фінанси та створює значні перекоси у соціальній політиці, коли певна частина фінансових ресурсів використовується без врахування основних цілей соціального захисту (боротьба з бідністю, зменшення нерівності у доходах, підвищення добробуту населення тощо). Водночас подальше зростання соціальних видатків в Україні також можливо пояснити розширенням кількості та розміру соціальних послуг, які відповідно до своєї природи (насамперед, неприбутковості) перебувають поза межами інтересу приватного сектору.

На сьогодні в Україні за рахунок державних коштів здійснюється фінансування усіх трьох форм соціального захисту – соціального страхування, соціального забезпечення та соціальної допомоги. Державне фінансування соціального захисту здійснюється як через безпосередню виплату різного роду соціальних допомог (як у грошовій, так і в натуральній формах), так і фінансування різноманітних закладів соціального захисту населення, які безоплатно надають їм різноманітні послуги. Основними джерелами фінансових ресурсів при цьому є кошти державного та місцевих бюджетів, а також власні кошти закладів соціального захисту, які вони можуть отримувати через надання певних платних послуг або від різноманітних спонсорів. Головними принципами державного фінансування соціального захисту в Україні є принцип забезпечення (соціальні виплати та послуги надаються населенню без урахування рівня доходу) та принцип соціальної допомоги (соціальні виплати та допомоги отримуються населенням у необхідному для нього розмірі лише в тому випадку, коли рівень доходу є нижчим за рівень, визначений чинним соціальним законодавством).

Безпосередньо державне фінансування соціального захисту та соціального забезпечення здійснюється винятково через бюджетну систему України. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні можна представити у вигляді наступної схеми (рис. 2).

Рис. 2. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні
Джерело: [14]

Повноваження щодо фінансування тих чи інших видатків розподіляються між бюджетами різних рівнів згідно з Бюджетним кодексом України [15]. Розмежування видатків відбувається на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуги та наближення її до безпосереднього споживача. У цілому, бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих. Частина соціальних видатків фінансується з державного бюджету, а частина з місцевих.

Фінансування соціальних виплат та програм здійснюється через розпорядників бюджетних коштів. Це бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету. Варто відзначити, що з прийняттям Бюджетного кодексу України у 2001 р. поліпшилося фінансування соціальних програм на місцевому рівні, оскільки значна їх частина почала фінансуватися за рахунок цільових трансфертів з державного бюджету. Прийняття ж нового Бюджетного кодексу України у 2010 р. чітко зафіксувало захищені видатки бюджету (до яких, зокрема належать поточні трансферти населенню), які до того переглядалися щороку та затверджувалися у законах про державний бюджет, а тому інколи недофінансовувалися через брак фінансових ресурсів. У 2015 році відбулося скасування дотації вирівнювання (вилучення) і запровадили базову (реверсну) дотацію, а також освітню субвенцію, субвенцію на підготовку робітничих кадрів, медичну субвенцію, субвенцію на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру.

Можливості та обмеження державних соціальних витрат, як інструменту розвитку людського потенціалу, залежать не тільки від загального об'єму фінансових ресурсів, але і від того, яке місце вони посідають у загальній системі державних фінансів, яка їх внутрішня структура і динаміка показників, а також від того, яку роль у фінансуванні соціальних витрат виконують різні рівні бюджетної системи країни. Фінансування соціальних видатків в Україні розподілено між державним бюджетом та місцевими бюджетами. При цьому значна частина фінансових ресурсів, що направляється на соціальні цілі через місцеві бюджети формуються завдяки міжбюджетним трансфертам з Державного

бюджету України. У загальній сумі трансфертів, що направляються до місцевих бюджетів, субвенції з соціального захисту населення складають близько 36,0–42,0%. Це свідчить про значний дефіцит місцевих бюджетів при виконанні соціальних функцій, що делеговані їм державою.

В Україні частка фінансових ресурсів, що акумулюється у Державному бюджеті України є доволі велика. Якщо у 2002 р. через державний бюджет України перерозподілялося 73,51% усіх державних коштів (з врахуванням міжбюджетних трансфертів), то у 2015 р. – 84,86%. Хоча, варто зазначити, що в останні роки, під впливом реформ, що направлені на децентралізацію, спостерігається поступове зменшення частки фінансових ресурсів, що перерозподіляються саме через державний бюджет України – у 2019 році ця частка складала 77,39%. Проте, в Україні й надалі більшість фінансових ресурсів акумулюються у державному бюджеті, а місцеві бюджети не отримують кошти у повному обсязі. Тому національна система місцевих фінансів характеризується слабкістю та хронічним дефіцитом фінансових ресурсів при значній кількості делегованих повноважень (особливо тих, що стосується соціального захисту).

Протягом досліджуваного періоду (табл. 1), спостерігається щорічне зростання витрат на соціальний захист з державного бюджету України. Якщо протягом 2004–2009 років витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли на 36360,1 млн. грн. з 12157,5 млн. грн. у 2004 р. до 51517,6 млн. грн. у 2009 р., то протягом 2009–2019 років вони зросли з 51517,6 млн. грн. до 218665,6 млн. грн. у 2019 році. Особливо різке зростання спостерігається у періоди, коли відбувалися зміни у законодавстві, що стосувалося розширення видів соціальних допомог або збільшення розмірів соціальних виплат. Частка витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення у державному бюджеті України збільшилася з 18,0% у 2015 р. до 24% у 2019 році. Особливістю фінансування соціального захисту та соціального забезпечення з Державного бюджету України є те, що значна частка фінансових ресурсів спрямовується на виплату пенсій та покриття дефіциту Пенсійного фонду України, що негативним чином позначається на фінансуванні інших соціальних функцій держави.

Таблиця 1

Видатки Державного бюджету України за 2008-2019 роки
у розрізі функціональної класифікації

Видатки згідно з функціональною класифікацією	2009 рік		2011 рік		2013 рік	
	млн. грн.	частка, %	млн. грн.	частка, %	млн. грн.	частка, %
1	2	3	4	5	6	7
Загальнодержавні функції, з них:	24850,4	10,25	39996,6	11,99	50101,1	12,4
Обслуговування боргу	9038,7	3,73	23134,4	6,94	31677,1	7,9
Оборона	9663,3	3,99	13241,1	3,97	14843,0	3,7
Громадський порядок, безпека та судова влада	24159,2	9,97	32514,3	9,75	39190,9	9,7
Охорона навколишнього середовища	1824,3	0,75	3008,4	0,90	4595,0	1,1
Житлово-комунальне господарство	270,6	0,11	324,2	0,10	96,9	0,0
Охорона здоров'я	7534,9	3,11	10223,9	3,07	12879,3	3,2

Продовження табл. 1

Духовний та фізичний розвиток	3216,7	1,33	3830,4	1,15	5111,9	1,3
Освіта	23925,7	9,87	27232,7	8,17	30943,1	7,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення, з них:	51517,6	21,25	63540,2	19,05	88547,3	21,9
Соціальний захист пенсіонерів	47912,8	19,76	58317,1	17,49	83233,6	20,6
Економічна діяльність	33294,3	13,73	44771,6	13,43	41299,2	10,2
Міжбюджетні трансферти	62180,1	25,65	94875	28,45	115848,3	28,7
Усього	242437,2	100,00	333459,5	100,00	403456,0	100,0
Видатки згідно з функціональною класифікацією	2015 рік		2017 рік		2019 рік	
	млн. грн.	частка, %	млн. грн.	частка, %	млн. грн.	частка, %
1	2	3	4	5	6	7
Загальнодержавні функції, з них:	103116,7	17,9	142492,7	17,0	164358,1	15,3
обслуговування боргу	84505,4	14,6	110456,1	13,2	119231,2	11,1
Оборона	52005,2	9,0	74346,2	8,9	106624,1	10,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	54643,4	9,5	87850,5	10,5	142375,9	13,3
Охорона навколишнього середовища	4052,9	0,7	4739,9	0,6	5841,2	0,5
Житлово-комунальне господарство	21,5	0,0	16,9	0,0	106,9	0,0
Охорона здоров'я	11450,4	2,0	16729,4	2,0	38518,0	3,6
Духовний та фізичний розвиток	6619,2	1,1	7898,1	0,9	10007,1	0,9
Освіта	30185,7	5,2	41297,3	4,9	51624,3	4,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення, з них:	103700,9	18,0	144478,9	17,2	218665,6	20,4
соціальний захист пенсіонерів	94811,6	16,4	133458,6	15,9	181800,0	17,0
Економічна діяльність	37135,4	6,4	47000,1	5,6	72400,9	6,8
Міжбюджетні трансферти	173979,9	30,2	272602,9	32,5	260339,7	24,3
Усього	576911,2	100,0	839452,9	100,0	1070861,8	100,0

Джерело: розрахунки автора на основі: 1) за 1996-2016 рр. – Бюджетного моніторингу : сайт. URL: <https://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategories/richnyu> (дата звернення: 27.03.2020); 2) за 2017-2019 рр. – Міністерства фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 27.03.2020).

* Показники за 2013-2019 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Якщо у 2003 р. витрати, що спрямовуються на фінансування Пенсійного фонду України склали 28,4% усіх видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з державного бюджету України, то у 2014 р. цей показник досяг 94,1%. У 2019 році ця частка становила 83,1%. Таким чином, з однієї сторони, з позицій фінансування, на сьогодні явним пріоритетом у соціальній політиці держави є підвищення рівня життя пенсіонерів через випереджаюче нарощування пенсійного забезпечення. З іншої сторони, витрати на соціальний захист уже настільки великі, що їх збереження на досягнутому рівні є важким тягарем для бюджету країни, що негативно позначається на перерозподілі фінансових ресурсів для інших цілей держави, зокрема, соціальних (наприклад, фінансування охорони здоров'я, освіти, культури тощо) та економічних (фінансування розвитку окремих галузей економіки). Так, наприклад, протягом 2004–2019 рр. темпи зміни витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення значно випереджали темпи зростання витрат на економічну діяльність. Таким чином, зростання соціальних видатків негативно позначається на можливостях держави фінансувати економічний розвиток, що безпосередньо впливає на формування джерел фінансових ресурсів для системи соціального захисту населення.

В Україні фінансування соціальних видатків за загальною сумою більш-менше рівномірно розподілене між державним та місцевими бюджетами. Частка соціальних видатків, що фінансується за рахунок Державного бюджету України протягом 2002–2019 рр. коливається у межах 40–65%, а частка соціальних видатків з місцевих бюджетів за той же період у межах 35–60%. Проте, якщо розглянути фінансування соціальних видатків за функціями, то тут структура є дещо іншою. Якщо у структурі соціальних видатків Державного бюджету України у 2019 році найбільшу частку займає «Соціальний захист пенсіонерів» – 83,1% (у 2018 р. – 92,4%) усіх фінансових ресурсів, то структура соціальних видатків місцевих бюджетів є більш рівномірною (рис. 3).

Тому можна стверджувати, що Державний бюджет України є джерелом коштів переважно лише для Пенсійного фонду України, у той час як за рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються усі інші соціальні напрямки у державі. Враховуючи постійний дефіцит фінансових ресурсів у місцевих бюджетах варто констатувати, що в Україні, внаслідок такого розподілу соціальних повноважень у бюджетній системі, відбувається постійне недофінансування переважної більшості соціальних програм. Це негативно позначається як на соціально-економічному становищі населення, так і на показниках бідності.

При цьому частка соціальних видатків, які фінансуються з місцевих бюджетів з кожним роком зростає. І це є нормою у розвинених країнах світу. У сучасній світовій практиці, особливо в країнах Європи, все більшої ваги при вирішенні соціальних програм набувають органи місцевого самоврядування. Проте в Україні, на відміну від країн Європи, широкі повноваження щодо соціального захисту не прикріплені відповідними власними джерелами фінансування. В Україні протягом 2000–2019 років склалася стійка тенденція до зменшення питомої ваги власних і закріплених доходів місцевих бюджетів у загальному їх обсязі. Якщо у 2000 р. частка доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів становила 76,6%, то у 2003 р. – 65,8%; у 2012 р. – 44,7; у 2015 р. – 41,4%; у 2018 році – 46,8%. Тобто, значна частина податкових надходжень, що збирається в Україні спрямовується до державного бюджету, а закріплені за місцевими бюджетами джерела фінансових ресурсів є

невеликими і покривають менше ніж 50% усіх видатків. Це призводить до того, що місцеві бюджети та, відповідно, фінансування покладених на місцеві громади повноважень сильно залежить від своєчасності та повноти надходжень міжбюджетних трансфертів.

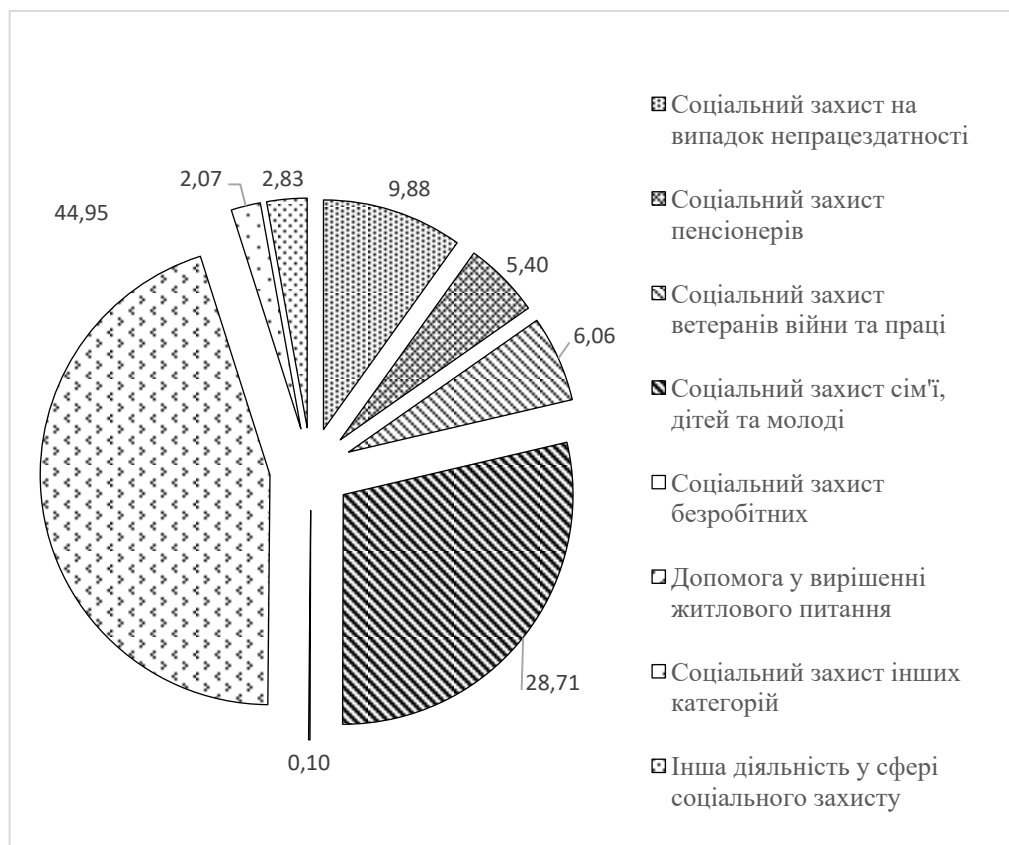

Рис. 3. Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення місцевих бюджетів України у 2018 році

Джерело: розрахунки автора на основі даних Міністерства фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 27.03.2020).

* Показники без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

А тому, ситуація, що склалася на цей час, враховуючи тенденцію підвищення централізації бюджетних коштів, негативно позначається як на рівні, так і на повноті фінансування соціальних витрат на місцях. Варто відзначити, що місцеві органи влади намагаються фінансувати соціальні видатки у першу чергу, що відповідним чином позначається на фінансуванні інших їх функцій (розвиток інфраструктури, капітальне будівництво, підтримка підприємництва тощо). У результаті цього частка витрат на соціальний захист у видатках місцевих бюджетів є доволі значною і в останні роки спостерігається її поступове зростання. Якщо у 2006 р. частка витрат на соціальний захист (включаючи витрати на охорону здоров'я) складала 33,2%, то у 2018 р. – 41,8% (рис. 4).

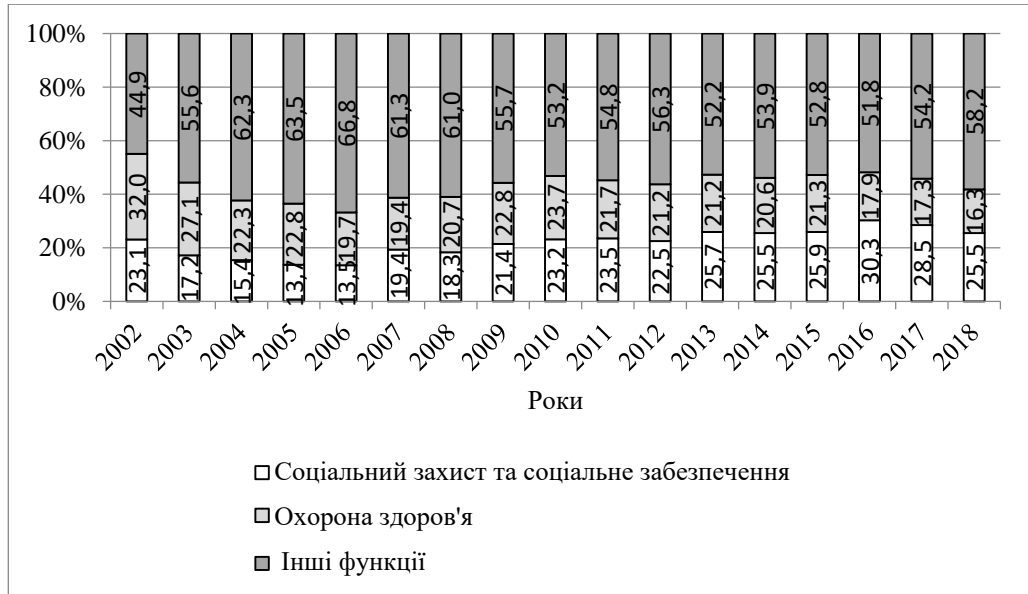

Рис. 4. Структура видатків місцевих бюджетів в Україні

Джерело: розрахунки автора на основі: 1) за 2002-2015 рр. – Бюджетного моніторингу : сайт. URL: <https://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategories/richnyu> (дата звернення: 27.03.2020); 2) за 2016-2018 рр. – Міністерства фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 27.03.2020). За 2019 р. дані відсутні.

* Показники за 2013-2018 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Тому, як вірно зазначає Г. В. Герасименко, при врахуванні інших категорій видатків, що мають вагомe суспільне значення та можуть певним чином характеризуватися як «соціальні» (зокрема, видатки на розвиток житлово-комунального господарства та охорони навколишнього природного середовища тощо), очевидно, що рівень соціальної спрямованості місцевих бюджетів зростає до 90% [16, с. 54]. З одного боку це позитивно, оскільки саме місцеві бюджети за сучасних умов значною мірою зумовлюють рівень суспільного добробуту, є одним з основних джерел задоволення життєвих потреб громадян, але, з іншого боку, відбувається дефіцит фінансування інших напрямів (наприклад, інфраструктура, житлово-комунальне господарство тощо), які також є важливими для функціонування місцевих громад. На думку науковців, все це свідчить про те, що на цьому рівні бюджетного фінансування нагромаджено значний обсяг проблем, що зумовлені як недостатньою фінансовою базою місцевого самоврядування, так і недоліками системи управління та розподілу коштів, недосконалістю міжбюджетних відносин в Україні [16; 17; 18]. Оскільки доходів місцевих бюджетів не вистачає для того, щоб повністю забезпечити фінансування усіх соціальних програм, які делегувала держава органам місцевого самоврядування, то значна їх частина фінансується за рахунок міжбюджетних трансфертів. Водночас, практика використання системи субвенцій на програми соціального захисту не стимулює місцеві органи влади до оптимізації видатків на

ці цілі, оскільки їх фінансує держава. З кожним роком загальний розмір коштів, які виділяються місцевим бюджетам зростає – з 9039 млн. грн. у 2002 р. до 260174,2 млн. грн. у 2019 р. Унаслідок цього, з кожним роком зростає залежність місцевих бюджетів від коштів, що надходять від Державного бюджету України. Таке зростання розмірів трансфертів, що направляються з Державного бюджету України до місцевих бюджетів, насамперед, пов'язано з щорічним зростанням розміру соціальних допомог та кількості їх одержувачів. Хоча варто відзначити, що в останні роки спостерігається деяке зменшення кількості отримувачів допомог. Це відбувається як внаслідок певних об'єктивних причин (наприклад, зменшення кількості народжених дітей, значна кількість переселенців з окупованих територій, що не оформили та не отримують соціальні допомоги), так і дій органів влади щодо оптимізації кількості отримувачів соціальних допомог шляхом перегляду потреби у них. Унаслідок цього з 2015 року спостерігається скорочення кількості отримувачів по більшості видах соціальних допомог, що фінансуються із місцевих бюджетів. Водночас, збільшилася кількість малозабезпечених домогосподарств, яким надавалася соціальна допомога з 453376 одиниць у 2013 р. до 826131 одиниць у 2015 р. та до 874753 одиниці у 2018 р. [19, с.106]. Це свідчить про погіршення соціально-економічного становища населення в останні роки, що супроводжується зростанням показників бідності.

Оскільки основна частина фінансування по даним видам допомог покладена саме на місцеві бюджети, то рівень їх самофінансування є надзвичайно низьким (рис. 5).

У 2008 р. за рахунок власних коштів місцевих бюджетів покривалося 21,45% усіх потреб на соціальний захист та соціальне забезпечення (без врахування витрат на охорону здоров'я), а у 2018 р. – всього 14,28%.

У структурі витрат місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення основними є витрати на: виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим домогосподарствам, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, та тимчасової допомоги дітям; надання пільг та житлових субсидій населенню; надання пільг з послуг зв'язку та компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян; надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу.

Однією з проблем фінансування витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення є те, що міжбюджетні трансферти не завжди виокремлюються у повному обсязі, що створює значні проблеми у регіонах при фінансовому забезпеченні різноманітних соціальних програм.

Багато науковців [20–24] виокремлюють одну з основних проблем фінансового забезпечення соціального захисту на місцевому рівні – недосконалість міжбюджетних відносин з приводу повноти фінансування покладених на місцеві органи влади повноважень щодо різного роду соціальних виплат та програм. Сама система розподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів побудована так, що видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення практично плануються не органами місцевого самоврядування, яким делеговано повноваження щодо фінансування пільг, а центральними органами виконавчої влади.

Тому автор цілком погоджується з думкою професора С. Я. Салиги [25], що сучасна практика планування фінансових ресурсів призводить до жорсткої децентралізації та неефективного функціонування системи соціального захисту

на місцевому рівні. Все це погіршує якість та повноту соціальних послуг, що надаються населенню. Тому в Україні протягом тривалого часу існує проблема реформування міжбюджетних відносин, яка виносить на перший план цілу низку теоретичних та практичних питань, вирішення яких потребує розробки нових концептуальних підходів до зміни принципів, методів та способів формування не лише видатків місцевих бюджетів, але і їх доходів.

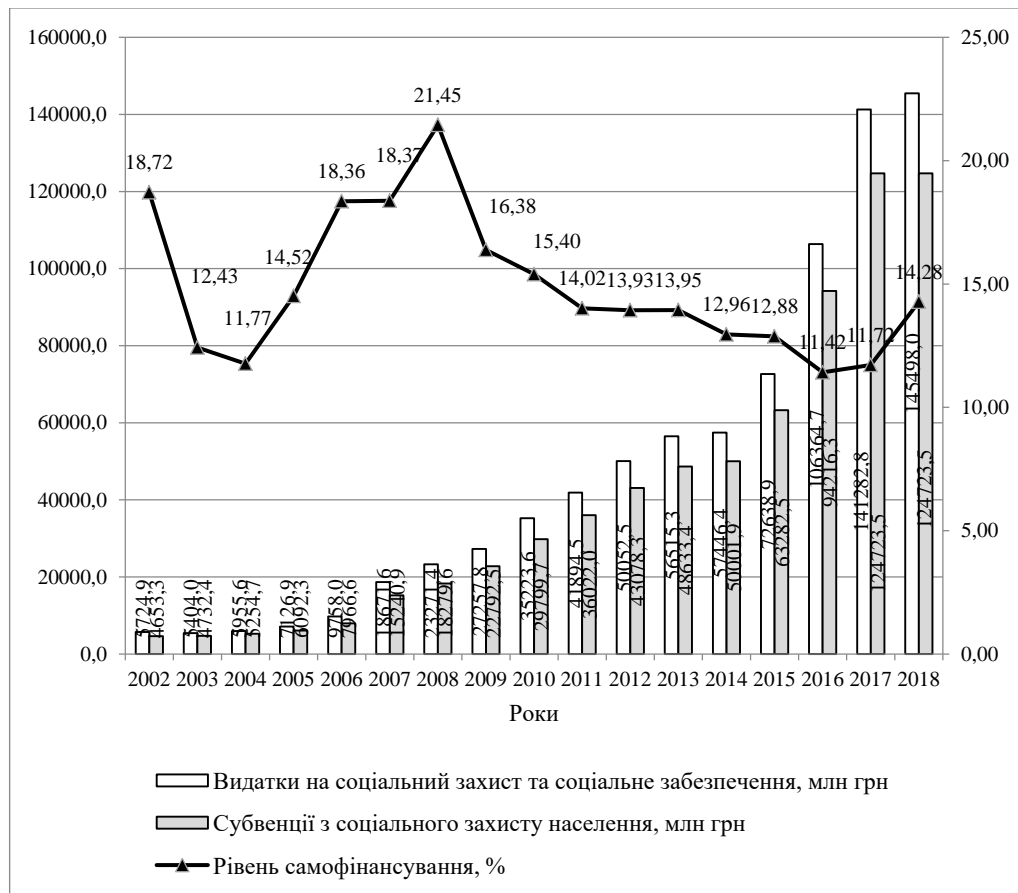

Рис. 5. Динаміка субвенцій та видатків на соціальний захист (без врахування витрат на охорону здоров'я) місцевих бюджетів України за 2002–2018 рр.

Джерело: розрахунки автора на основі: 1) за 2002-2015 рр. – Бюджетного моніторингу : сайт. URL: <https://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategories/richnyu> (дата звернення: 27.03.2020); 2) за 2016-2018 рр. – Міністерства фінансів України : сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 27.03.2020). За 2019 р. дані відсутні.

* Показники за 2013-2018 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

У зв'язку з дефіцитом фінансових ресурсів на виплату соціальних допомог та пільг, які враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів місцеві органи влади не мають можливості достатньою мірою фінансувати соціальні заходи місцевого значення. Це призводить до згорання програм з надання

соціальних послуг у межах міської громади. Водночас, ці програми є найбільш ефективними з точки зору цільового спрямування, оскільки працюють безпосередньо з тими категоріями населення, яке їх потребує. А тому соціальні послуги, що надаються у громадах, є адресними та більш ефективними, а також краще відповідають потребам соціально незахищених категорій громадян, а ніж послуги державних або комунальних установ стаціонарного типу [25].

Дефіцит фінансових ресурсів на місцях примушує органи місцевого самоврядування, у першу чергу, фінансувати видатки на соціальні цілі (освіту, охорону здоров'я, соціальний захист), зменшуючи розмір коштів направлених на розвиток місцевої громади. Це негативним чином позначається на економіці, що, в кінцевому підсумку, скорочує розмір власних фінансових джерел (за рахунок скорочення виробництва, зменшення кількості зайнятих та розміру заробітної плати). А це, у свою чергу, за рахунок зростання населення, що потребує допомоги, збільшує потребу у фінансових ресурсах на соціальні цілі (рис. 6).

Тому погоджуємося з думкою З. Б. Лободіної про те, що хоча соціальна спрямованість видатків місцевих бюджетів є позитивним явищем, проте на місцевому рівні залишаються нерозв'язаними проблеми, пов'язані з фінансуванням інвестицій та розвитком місцевого господарства, що є основою формування власних доходів громади [26, с. 126]. Так, наприклад, в Україні на інвестиційні потреби спрямовується близько 3–5% усіх видатків, у той час як у Чехії на інвестиції спрямовується близько 40% усіх муніципальних витрат, Португалії – 35%, Ірландії – 32%, Швейцарії – 32%, Іспанії – 24%, Польщі – 23%, Бельгії – 18% [17, с. 111].

Однією з головних функцій бюджетного фінансування соціального захисту є підтримка найбільш вразливих верств населення, яка реалізується через систему цілої низки соціальних програм. При цьому фінансування більшості з цих програм покладено на місцеві органи влади. Тому, з огляду на дефіцит фінансових ресурсів, вкрай важливо чітко оцінювати рівень та ефективність даних програм.

Усі соціальні програми, які фінансуються за державні кошти можна поділити на чотири основні категорії: 1) соціальні пільги; 2) допомога на оплату житлово-комунальних послуг (житлові субсидії); 3) допомога домогосподарствам; 4) підтримка малозабезпечених домогосподарств. Вони направлені, насамперед, на скорочення масштабів бідності в країні. Проте, незважаючи на щорічне збільшення соціальних витрат показники бідності в Україні залишаються відносно сталими. А кількість бідних домогосподарств з дітьми зростає [19]. Якщо показник бідності у домогосподарствах з дітьми за відносним критерієм у середньому за 2018 р. складав 29,4%, то у домогосподарствах без дітей він був на рівні 18,0%. При цьому спостерігається тенденція – чим більша кількість дітей, тим вищий показник бідності [27]. Тому більш як 40% домогосподарств в Україні, які мають 4 та більше дітей є бідними. При цьому у 2018 р. близько 874,7 тис. домогосподарств зверталися по соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям [19, с. 106]. Не принесло бажаного ефекту і зростання допомоги при народженні дитини, яка мала сприяти зростанню народжуваності в Україні. Водночас, разом з підвищенням розміру даної допомоги збільшилася кількість дітей, що були народжені батьками лише заради її отримання. Тому ці виплати використовувалися не за цільовим призначенням (на утримання дитини), а після закінчення строків їх виплати отримувачі часто відмовлялися від своїх дітей. За період 2005–2015 рр. кількість дітей (вік до 17 років) в Україні

зменшилася з 9129,2 тис. осіб до 7614,7 тис. осіб або на 16,57%, а кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування зменшилася з 97829 осіб до 73182 осіб або всього на 25,19%. Таким чином, даний вид допомоги доволі часто використовується отримувачами не за призначенням.

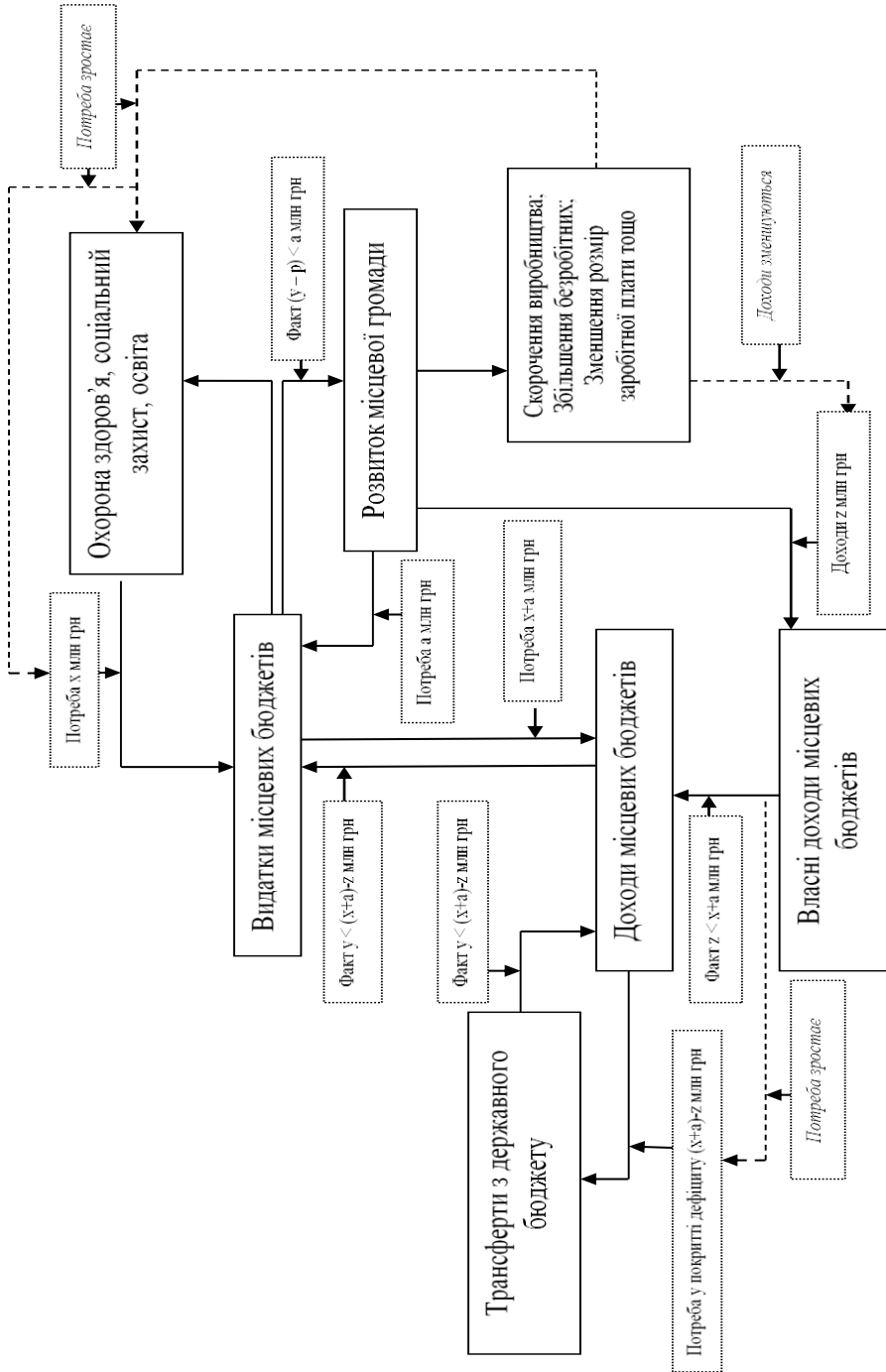

Рис. 6. Взаємозв'язок між видатками та доходами місцевих бюджетів України
Джерело: розроблено автором

Висновки і перспективи подальших розробок. Наведений вище стислий огляд чинної системи бюджетного фінансування соціального захисту в Україні свідчить, що негайного вирішення потребують такі питання: удосконалення міжбюджетних відносин шляхом зростання повноважень місцевих громад при розрахунку потреби у фінансових ресурсах для соціального захисту населення; посилення адресності соціальної допомоги та підвищення ефективності її використання. Це можна досягти за умови подальшого розвитку інституту державних соціальних інспекторів; удосконалення критеріїв визначення майнового стану сім'ї; формування на місцевому рівні баз даних одержувачів усіх видів соціальних допомог з подальшим їх переданням до Державного реєстру осіб, які користуються або мають право на відповідні соціальні виплати, допомоги та пільги; більш широкого залучення громадських організацій до соціального захисту окремих категорій населення; створення ефективної системи моніторингу витрачання коштів на соціальний захист та визначення ефективності відповідного виду соціальної допомоги, послуги чи пільги.

Поліпшення фінансового забезпечення соціального захисту на місцевому рівні неможливе без зміцнення фінансової бази та підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів. При цьому, розширення самостійності місцевих органів самоврядування повинно супроводжуватися побудовою адекватної системи контролю за їх діяльністю, що передбачає здійснення фінансового контролю, який забезпечує відповідність фінансової діяльності нормам та вимогам чинного законодавства й відповідний рівень виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій з точки зору ефективності використання коштів та ресурсів.

На сьогодні державна система фінансування соціальних виплат, пільг та допомоги залишається однією з основних складових всезагальної та комплексної системи соціального захисту України. Проте, криза державних фінансів, негативна демографічна та економічна ситуація як в Україні, так і світі вимагає поступової зміни підходів до організаційних принципів надання та фінансування державної соціальної допомоги. Зростання кількості різноманітних соціальних допомог та пільг на фоні появи нових форм соціальних ризиків та посилення маргіналізації, незбіжність інтересів платників податків та внесків і тих, хто має право на соціальні допомоги за рахунок держави – все це може стати каталізатором негативних явищ як в економічному, так і соціальному житті суспільства. А подальше поступове посилення індивідуального стилю життя та зростаюча роль грошей в українському суспільстві як засобу, що формує соціальні відносини та індивідуальні прагнення людей може покласти край основному принципу функціонування державної системи соціального захисту – солідарності. Водночас, вважаємо, що оптимізація державних витрат на соціальний захист не повинна негативно позначатися на бідних верствах населення, їх добробуті та доступі до соціальних допомог та послуг.

Література

1. *General government expenditure by function*. Eurostat : website. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (access date: 02.04.2020).
2. Гнидюк І. В., Гайдей О. В. *Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні*. Науковий вісник ПУЕТ. Серія : Економічні науки. 2019. № 4 (89). С. 67–72.
3. Кириленко О. П., Огінська А. Ю. *Фінансування соціального захисту населення в Україні : тенденції та перспективи*. Інноваційна економіка. 2018. № 1–2. С. 175–182.
4. Лисяк Л. В. *Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні* :

- проблеми та перспективи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. 2017. № 25. Вип. 11 (1). С. 23–30.
5. Лободіна З. *Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні*. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2014. № 3. С. 7–20.
 6. Осіпова Л. В., Плахтій В. Г. *Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні : сучасний стан та перспективи*. Проблеми економіки та політичної економії. 2018. № 1. С. 125–138.
 7. Пігуль Н. Г., Люта А. О., Бойко А. О. *Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні*. Вісник Національного банку України. 2015. № 1 (227). С. 30–35.
 8. Ріппа М. Б. *Імперативи бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в Україні*. Світ фінансів. 2018. № 3. С. 28–40.
 9. Behrendt C. *The financing of social protection in the context of economic globalization*. In *Social Security in the Global Village*. 2017. Pp. 47–62.
 10. Endale K., Pick A., Woldehanna T. *Financing social protection in Ethiopia : A long-term perspective*. OECD Development Policy Papers. 2019. No. 15. OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/development/financing-social-protection-in-ethiopia_9ce809d8-en (access date: 03.04.2020).
 11. Ponce H. G., González J. C., Montero E. I. C. *Budget stability, financing and social responsibility in Spanish municipalities*. Contaduría y Administración. 2018. No. 63 (3). Pp. 38–39.
 12. Popescu A. A. *Financing of social protection systems*. Budget Funds for Social Economy. 2016. No. 4. Pp. 52–64.
 13. Schmitt C., Lierse H., Obinger H. *Funding social protection : Mapping and explaining welfare state financing in a global perspective*. Global Social Policy. 2020. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468018120906671#articleCitationDownloadContainer> (access date: 06.04.2020).
 14. Мартинова Т. О. *Удосконалення діючих механізмів фінансового забезпечення соціально-культурної сфери*. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки : зб. наук. праць. 2010. № 17. С. 241–247.
 15. *Бюджетний кодекс України*. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51. 572 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 08.04.2020).
 16. Герасименко Г. В. *Регіональні особливості реалізації соціальних функцій місцевих бюджетів в Україні*. Демографія та соціальна економіка. 2012. № 2 (18). С. 53–61.
 17. Гвазава Н. Г. *Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини у зарубіжних країнах*. Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2012. № 3 (39). С. 108–113.
 18. Петренко О. *Фінансування системи охорони здоров'я в Україні через державний та місцеві бюджети*. Соціальна робота і охорона здоров'я. 2006. № 25. С. 58–63.
 19. *Соціальний захист населення України* : стат. збірник / Відп. за вип. І. В. Сенік. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 124 с.
 20. Бубенко П. Т., Снісаренко О. Б., Ротару В. В. *Бюджетне фінансування соціальних гарантій населення України : нові стандарти соціального забезпечення*. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі : проблеми теорії та практики. 2008. № 4. С. 27–40.
 21. Лободіна З. М. *Удосконалення національної моделі фінансування охорони здоров'я*. Фінанси України. 2010. № 4. С. 88–97.
 22. Макарова О. В. *Державні соціальні програми : теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки*. Київ : Ліра-К, 2004. 328 с.
 23. Молдован О. О. *Державні фінанси України : досвід та перспективи реформ*. Київ : НІСД, 2011. 380 с.
 24. Тропіна В. Б. *Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства*. Київ : НДФІ, 2008. 368 с.
 25. Салига С. Я., Гельман В. М. *Аналіз реалізації соціальних пріоритетів бюджетної політики в Україні*. Вісник Запорізького національного університету. 2008. № 1 (3). С. 129–136.

26. Лободіна З. М. *Вплив місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій в контексті проведення бюджетної реформи*. Інноваційна економіка. 2012. № 9. С. 124–128.
27. *Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016–2018 роки*. Аналітичні записки Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. URL: https://idss.org.ua/arhiv/Year_2018_Pov.pdf (дата звернення 10.04.2020).

References

1. *General government expenditure by function*. Eurostat: website. Retrieved from: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
2. Gnydyuk, I. V., Gaydey, O. V. (2019). *Budget financing of social security in Ukraine* [Biudzhethne finansuvannia sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini], Naukovyi visnyk PUET, Seriya: Ekonomichni Nauky, No. 4 (89), s. 67–72 [in Ukrainian]
3. Kyrylenko, O. P., Oginska, A. Yu. (2018). *Financing of population social protection in Ukraine: tendencies and perspectives* [Finansuvannia sotsialnoho zakhystu naseleння v Ukraini: tendentsii ta perspektyvy], Innovatsiina ekonomika, No. 1–2, s. 175–182 [in Ukrainian]
4. Lysyak, L. V. (2017). *Financial support of population social protection in Ukraine: problems and prospects* [Finansove zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naseleння v Ukraini: problemy ta perspektyvy], Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Ekonomika, No. 25, Vyp. 11 (1), s. 23–30 [in Ukrainian]
5. Lobodina, Z. (2014). *Budget financing of social protection in Ukraine* [Biudzhethne finansuvannia sotsialnoho zakhystu v Ukraini], Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, No. 3, s. 7–20 [in Ukrainian]
6. Osipova, L. V., Plakhtiy, V. G. (2018). *Financial support for social protection of the population in Ukraine: current status and prospects* [Finansove zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naseleння v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy], Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii, No. 1, s. 125–138 [in Ukrainian]
7. Pigul, N. G., Lyuta, A. O., Boyko, A. O. (2015). *Financial support of social sphere in Ukraine* [Finansove zabezpechennia sotsialnoi sfery v Ukraini], Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy, No. 1 (227), s. 30–35 [in Ukrainian]
8. Rippa, M. B. (2017). *The imperatives of budget financing of social protection and social security in Ukraine* [Imperatyvy biudzhethnoho finansuvannia sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini], Svit finansiv, No. 3, s. 28–40 [in Ukrainian]
9. Behrendt, C. (2017). *The financing of social protection in the context of economic globalization*. In *Social Security in the Global Village*, pp. 47–62.
10. Endale, K., Pick, A., Woldehanna, T. (2019). *Financing social protection in Ethiopia: A long-term perspective*. OECD Development Policy Papers, No. 15, OECD Publishing, Paris. Retrieved from: https://www.oecd-ilibrary.org/development/financing-social-protection-in-ethiopia_9ce809d8-en.
11. Ponce, H. G., González, J. C., Montero, E. I. C. (2018). *Budget stability, financing and social responsibility in Spanish municipalities*. Contaduría y Administración, No. 63 (3), pp. 38–39.
12. Popescu, A. A. (2016). *Financing of social protection systems*. Budget Funds for Social Economy, No. 4, pp. 52–64.
13. Schmitt, C., Lierse, H., Obinger, H. (2020). *Funding social protection: Mapping and explaining welfare state financing in a global perspective*. Global Social Policy. Retrieved from: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468018120906671#article-CitationDownloadContainer>.
14. Martynova, T. O. (2010). *Improvement of the current mechanisms of financial support for the socio-cultural sphere* [Udoskonalennia diiuchykh mekhanizmiv finansovoho zabezpechennia sotsialno-kulturnoi sfery], Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky, No. 17, s. 241–247 [in Ukrainian]

15. *Budget Code of Ukraine* [Biudzhetniyi kodeks Ukrainy], Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, No. 50–51, 572 s. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian]
16. Gerasymenko, G. V. (2012). *Regional features of implementation of social functions of local budgets in Ukraine* [Rehionalni osoblyvosti realizatsii sotsialnykh funktsii mistsevykh biudzhetyv v Ukraini], Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, No. 2 (18), s. 53–61 [in Ukrainian]
17. Gvazava, N. G. (2012). *Local budgets and intergovernmental relations in foreign countries* [Mistsevi biudzhety ta mizhbiudzhetni vidnosyny u zarubizhnykh krainakh], Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia, No. 3 (39), s. 108–113 [in Ukrainian]
18. Petrenko, O. (2006). *Financing the health care system in Ukraine through state and local budgets* [Finansuvannia systemy okhorony zdorovia v Ukraini cherez derzhavnyi ta mistsevi biudzhety], Sotsialna robota i okhorona zdorovia, No. 25, s. 58–63 [in Ukrainian]
19. *Social protection of the population of Ukraine: statistical collection (2019)* [Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy: statystychnyi zbirnyk; vidpovidalnyi za vypusk I. V. Senyk], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, 124 s. [in Ukrainian]
20. Bubenko, P. T., Snisarenko, O. B., Rotaru, V. V. (2008). *Budget financing of social guarantees of the population of Ukraine: new standards of social security* [Biudzhetne finansuvannia sotsialnykh harantii naselennia Ukrainy: novi standarty sotsialnoho zabezpechennia], Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky, No. 4, s. 27–40 [in Ukrainian]
21. Lobodina, Z. M. (2010). *Improvement of the national health financing model* [Udoskonalennia natsionalnoi modeli finansuvannia okhorony zdorovia], Finansy Ukrainy, No. 4, s. 88–97 [in Ukrainian]
22. Makarova, O. V. (2004). *State social programs: theoretical aspects, methods of development and evaluation* [Derzhavni sotsialni prohramy: teoretychni aspekty, metodyka rozrobky ta otsinky], Lira-K, Kyiv, 328 s. [in Ukrainian]
23. Moldovan, O. O. (2011). *Public finances of Ukraine: experience and prospects of reforms* [Derzhavni finansy Ukrainy: dosvid ta perspektyvy reform], NISD, Kyiv, 380 s. [in Ukrainian]
24. Tropina, V. B. (2008). *Fiscal regulation of social development of society* [Fiskalne rehuliuвання sotsialnoho rozvytku suspilstva], NDFI, Kyiv, 368 s. [in Ukrainian]
25. Salyga, S. Ya., Gelman, V. M. (2008). *Analysis of social priorities implementation of budgetary policy in Ukraine* [Analiz realizatsii sotsialnykh priorytetiv biudzhetnoi polityky v Ukraini], Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, No. 1 (3), s. 129–136 [in Ukrainian]
26. Lobodina, Z. M. (2012). *The impact of local budgets on the socio-economic development of territories in the context of budget reform* [Vplyv mistsevykh biudzhetyv na sotsialno-ekonomichniy rozvytok terytorii v konteksti provedennia biudzhetnoi reformy], Innovatsiina ekonomika, No. 9, s. 124–128 [in Ukrainian]
27. *Comprehensive assessment of poverty and social exclusion in Ukraine for 2016–2018* [Kompleksna otsinka bidnosti ta sotsialnoho vidchuzhennia v Ukraini za 2016–2018 roky], Analitychni zapysky Instytutu demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. Retrieved from: https://idss.org.ua/arhiv/Year_2018_Pov.pdf [in Ukrainian]